

Dawid Soszyński, Monika Bielak

Zakład Ekologii Krajobrazu i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Przyrodniczy, ul. Dobrzańskiego 37, 20-262 Lublin: e-mail: dawid.soszynski@wp.pl; e-mail: monika.bielak@gmail.com

**ZASADY OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU
OSIEDLI WIEJSKICH W DOKUMENTACH PLANISTYCZNYCH
– NA PRZYKŁADZIE GMINY GODZISZÓW
(WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE)**

Streszczenie: W publikacji przedstawiono zasady ochrony i kształtowania krajobrazu osiedli wiejskich sformułowane na podstawie literatury. Zagadnienia te skonfrontowano następnie z zapisami planu miejscowego oraz ze zmianami, jakie rzeczywiście zaszły na badanym obszarze od czasu uchwalenia planu. Obszar badań objął gminę wiejską położoną w południowej części Lubelszczyzny. Na ostatnim etapie pracy określono stopień, w jakim zapisy obowiązującego planu są realizowane przez nowe formy zagospodarowania. W efekcie zidentyfikowano szereg problemów związanych zarówno z nieprawidłowościami i brakami w zapisach planów miejscowych, jak i niespójnościami zapisów planistycznych z rzeczywistym zagospodarowaniem terenu gminy. Wskazane zostały również postulowane kierunki zmian w polityce przestrzennej gminy.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, kształtowanie krajobrazu, osiedle wiejskie, krajobraz kulturowy.

**THE PRINCIPLES OF PROTECTION AND SHAPING OF
RURAL SETTLEMENT LANDSCAPE DETAILED IN PLANNING
DOCUMENTATION, WITH THE GODZISZÓW COMMUNE
(LUBLIN VOIVODESHIP) AS A CASE IN POINT**

Abstract: The paper presents the principles regarding the protection and shaping of rural settlement landscape, drawn up on the basis of literature analyses. The authors confront the principles with the provisions of local planning documentation and the actual changes in the commune that have taken place since the plan was adopted. Finally, the authors determine the degree of implementation of the provisions. They identify some irregularities and shortcomings in the provisions and some differences between the provisions and actual spatial development. They also indicate the main directions of changes of local spatial policy.

Keywords: spatial planning, landscape shaping, rural settlement, cultural landscape.

Wprowadzenie

Planowanie przestrzenne obszarów wiejskich boryka się współcześnie z wieloma problemami, powodującymi narastający chaos przestrzenny na polskiej wsi. Wynika to zarówno z faktu, że plany miejscowe obejmują niewielką powierzch-

nię kraju, jak i z uchwalania planów niskiej jakości. Jednocześnie planowanie przestrzenne jest najważniejszym narzędziem, które mogłoby się przyczynić do zachowania lub przywracania ładu przestrzennego na wsi. Aby to zadanie zostało zrealizowane, dokumenty planistyczne muszą uwzględniać zagadnienia związane z ochroną wiejskiego charakteru krajobrazu, które – jak pisze Z. Kamiński (2008) – powinny być podstawą współczesnego planowania osiedli wiejskich.

W pracy zaprezentowano zbiór zasad związanych z ochroną i kształtowaniem krajobrazu osiedli wiejskich, które powinny być brane pod uwagę w lokalnych dokumentach planistycznych. Celem analiz było skonfrontowanie tych zasad z zapisami planu miejscowego wybranej gminy, a także ze zmianami, które zaszły w jej krajobrazie w ciągu ostatnich ośmiu lat. Jednocześnie określono, w jakim stopniu nowe formy zagospodarowania realizują obowiązujący plan. Uzyskane wyniki pozwoliły ocenić rzeczywisty wpływ ustaleń planistycznych na walory krajobrazowe analizowanego obszaru.

Obszar i metody badań

Do badań wybrano wiejską gminę Godziszów, położoną w województwie lubelskim, w powiecie janowskim. Obejmuje ona swym zasięgiem południowy fragment mezoregionu Roztocza Zachodniego (Kondracki 1994). Jest to teren o bardzo urozmaiconej rzeźbie, z lessowymi wierzchowinami rozciętymi przez malownicze jary, wąwozy oraz doliny, wzdłuż których ciągną się długie wsie o charakterze łańcuchówek. Gmina Godziszów jest typową gminą rolniczą, która – zgodnie z obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (2002) – jest położona w strefie intensywnego rolnictwa, z dala od głównych pasm rozwoju gospodarczego.

Główne metody zastosowane w pracy to:

- kwerenda literatury dotyczącej ochrony i kształtowania krajobrazu wiejskiego,
- prace kameralne związane z analizą obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sporządzonego dla obszaru całej gminy w 2003 r.,
- analiza pozwoleń na budowę wydanych na obszarze gminy w latach 2004–2012, a więc w okresie obowiązywania analizowanego planu miejscowego,
- kartowanie terenowe wykonane w oparciu o mapy topograficzne w skali 1:10 000 i ortofotomapy, obejmujące inwentaryzację i charakterystykę wszystkich form zagospodarowania wprowadzonych na terenie gminy w latach 2004–2012,
- opracowanie w formie kartograficznej zebranych danych w programie Arc Gis, pozwalające na przestrzenne przedstawienie zmian w zagospodarowaniu gminy oraz ich konfrontację z zapisami planistycznymi.

Wyniki badań

Zagadnienie ochrony i kształtowania krajobrazu polskiej wsi było, zwłaszcza w ostatnich latach, tematem często podejmowanym przez specjalistów z różnych

dziedzin. Pozwoliło to na zdefiniowanie licznych zagrożeń dla tego krajobrazu, jak również na wskazanie konkretnych sposobów jego kształtowania. Na podstawie analizy literatury i badań własnych sporządzono listę zasad, których uwzględnianie w planowaniu miejscowym mogłoby się przyczynić do przywrócenia ładu przestrzennego polskiej wsi. Lista ta z pewnością nie wyczerpuje wszystkich aspektów związanych z kształtowaniem krajobrazu, wskazuje jednak rozwiązania postulowane najczęściej, a jednocześnie (w opinii autorów) najmniej kontrowersyjne. Należy je traktować jako zagadnienia, których zakres i sposób zastosowania powinien być uzależniony od lokalnych uwarunkowań. Wydaje się jednak, że każdy dokument planistyczny powinien się do tych zasad odnosić i w zależności od potrzeb w różnym zakresie ujmować je w swoich zapisach.

Poniżej wymieniono wszystkie zasady wraz z przywołaniem wybranych pozycji literatury źródłowej. Następnie dla każdej z nich przedstawiono krótką charakterystykę dokumentów planistycznych odnoszących się do danego aspektu oraz zmian, jakie zaszły w krajobrazie analizowanej gminy w tym zakresie (od czasu uchwalenia planu). Opis zmian z jednej strony stanowi ocenę stopnia realizacji ustaleń planu, a z drugiej – wskazuje procesy i zagadnienia, które nie zostały w nim ujęte.

1. Zachowanie zwartej charakteru zabudowy i przeciwdziałanie jej rozpraszaniu, a zwłaszcza wkraczaniu na obszar dolin rzecznych i ekspozowanych wzniesień. Utrzymanie dominacji terenów otwartych nad terenami zabudowanymi (Bogdanowski 1976, Chmielewski 2001, Kowicki 2005, Barełkowski 2006, Zimnicka 2007, Chilnik 2008, Chylińska 2008, Kamiński 2008, Mazurski 2008, Soszyński 2012).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Godziszów zasada ta została sformułowana zarówno w ustaleniach ogólnych, strefowych, jak i szczegółowych. Już pierwsze dwa zapisy ustaleń ogólnych podkreślają konieczność „uwzględniania norm zrównoważonego rozwoju oraz wyłączenia z zainwestowania terenów o dużych wartościach przyrodniczych i krajobrazowych, a zwłaszcza dolin rzek, wąwozów, terenów źródliskowych i podmokłych”.

W strefie ochrony krajobrazu kulturowego, obejmującej niemal wszystkie tereny zabudowane gminy, pojawia się natomiast zapis o konieczności skupiania zabudowy na zasadzie „dogęszczania istniejącej struktury jednostek osadniczych”.

Jeśli chodzi o ustalenia szczegółowe, należy podkreślić całkowity zakaz zabudowy na terenach rolnych, a jednocześnie przeznaczenie pod zabudowę głównie terenów już zabudowanych. Jedyne w nielicznych przypadkach, w których zabudowa występuje po jednej stronie drogi, przeznacza się pod tę funkcję również obszary po przeciwnej stronie.

Dzięki tak sformułowanym zapisom (chodzi tu głównie o przytoczone zapisy szczegółowe) niemal wszystkie obiekty, które powstały na terenie gminy w ciągu ośmiu analizowanych lat, zlokalizowano w obrębie istniejącej zabudowy, na zasadzie jej dogęszczania lub wymiany. Należy podkreślić przede wszystkim fakt, że żaden z budynków mieszkalnych lub gospodarczych nie powstał w obrębie terenów przeznaczonych w planie pod grunty rolnicze. Można więc, w przypadku

gminy Godziszów, mówić o utrzymaniu dominacji terenów rolniczych i zwartej charakteru zabudowy wiejskiej.

Negatywne przypadki dotyczą natomiast wkraczania zabudowy w dna dolin rzecznych, stanowiących oś dwóch głównych układów osadniczych gminy. W Rataju Poduchownym dzieje się to zgodnie z zapisami szczegółowymi planu, a w Zdziłowicach do lokalizacji zabudowy mieszkaniowej na terenie dawnego nawsia (teren łąk i pastwisk w dolinie stanowiącej centralną oś sześciu z ośmiu wsi położonych w gminie), przeznaczanego w planie pod „usługi w zieleni”, wykorzystano zapis dopuszczający tam „funkcję mieszkaniową (...) po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwego organu państwowej inspekcji sanitarnej”. Należy przy tym zaznaczyć, że oba te przypadki stoją w sprzeczności z zapisami strefowymi, w których postuluje się wyprowadzanie zabudowy z dolin.

2. Utrzymywanie, utrwalanie oraz przywracanie czytelności historycznych układów zabudowy wraz z wiejskimi stawami oraz zielenią towarzyszącą, przy jednoczesnym dostosowaniu ich do istniejących potrzeb zależnych od czynników społecznych i gospodarczych (Zobolewicz 1998, Borcz 2005, Kowicki 2005, Chilnik 2008, Mazurski 2008, Kupidura i in. 2011, Podciborski, Jędrzejewska 2011).

Zagadnienia historycznych układów wsi są ujęte w planie zagospodarowania gminy Godziszów w ustaleniach strefowych dotyczących strefy ochrony krajobrazu kulturowego. Na obszarze tym obowiązuje m.in. „utrzymanie regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych” oraz „skupianie zabudowy na zasadzie dogęszczania istniejącej struktury jednostek osadniczych, przy kontynuowaniu historycznego układu i charakteru”. Warto zaznaczyć, że strefa ta obejmuje niemal wszystkie obszary zabudowane w gminie.

Ustalenia szczegółowe w niewielkim stopniu konkretyzują te zalecenia, skupiając tereny nowej zabudowy głównie w obrębie istniejących układów osadniczych, lecz nie precyzując lokalizacji budynków chociażby poprzez ustalenie obowiązującej lub nieprzekraczalnej linii zabudowy. Również szerokość pasa przeznaczanego pod zabudowę mieszkaniową i zagrodową (wynosząca od 100 do 350 m) pozwala na wprowadzenie drugiej a nawet trzeciej linii zabudowy, a więc w konsekwencji zaburzenie historycznych układów wsi, które wciąż dominują w całej gminie.

W wyniku tak nieprecyzyjnych zapisów szczegółowych, spośród wszystkich obiektów, które powstały w gminie Godziszów w badanym okresie, jedynie 54% wpisuje się w historyczne układy wsi. Pozostałe obiekty zlokalizowane zostały w obrębie zwartej zabudowy wsi, lecz bez nawiązania do istniejącej linii zabudowy (20%) lub też powstały w całkowitej opozycji do istniejących układów wsi – po drugiej stronie nowych ulic, jako druga linia zabudowy albo w obrębie historycznego nawsia (26%). W większym nasileniu niekorzystne zjawiska wystąpiły w łańcuchówkach, podczas gdy w dwóch niewielkich rzędówkach niemal wszystkie nowe obiekty całkowicie wpisują się w tradycyjny układ wsi.

Jeśli chodzi o zbiorniki wodne występujące w obrębie wsi, ustalenia szczegółowe planu wprowadzają bezwzględny „zakaz ich osuszania, odwadniania i zasypywania, a także konieczność utrzymania wiodącego przeznaczenia”.

Tymczasem na 13 zbiorników istniejących jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy obecnie pozostało tylko 7, przy czym wiele z nich ma znacznie zmieniony przebieg linii brzegowej. Przyczyną zaniku zbiorników były zarówno procesy naturalne (zarastanie, wysychanie), jak i antropogeniczne. Przykładem może być zbiornik w Andrzejowie: w 2009 r. zasypyany w połowie z przeznaczeniem pod budynek gospodarczy. Szczegółowe ustalenia planu miejscowego można więc uznać w tym przypadku za martwe.

3. Harmonijne kształtowanie nowej architektury na podstawie indywidualnych, spójnych koncepcji obejmujących całe jednostki bądź układy osadnicze, z uwzględnieniem cech tradycyjnej architektury lokalnej, w tym formy i skali obiektów, kolorystyki, rodzimych materiałów budowlanych oraz rodzaju ogroduzenia (Kachniarz 1990, Myczkowski 2003, Kożan, Balcerek 2005, Borcz 2005, Raszeja 2005, Barełkowski 2006, Zimnicka 2007, Chilnik 2008, Chylińska 2008, Kamiński 2008, Tarajko-Kowalska 2008, Niedźwiecka-Filipiak 2009, Podciborski, Jędrzejewska 2011).

Spośród wielu aspektów składających się na tę zasadę, w zapisach planu gminy Godziszów pojawiają się przede wszystkim odniesienia do tradycyjnego kształtowania architektury. Są one obecne zarówno w zapisach ogólnych, jak i strefowych, gdzie mowa jest wręcz o obowiązku „kształtowania form zabudowy nawiązujących do tradycyjnego budownictwa”. Wspomniana strefa obejmuje jednak wyłącznie tereny już zabudowane. W przypadku nowych terenów mieszkaniowych, które w dwóch największych miejscowościach zlokalizowano po przeciwnej stronie drogi w stosunku do zabudowy istniejącej, postanowienie to już nie obowiązuje. Trudno więc w tym wypadku mówić o zapewnieniu kontynuacji cech regionalnych w architekturze tych wsi.

Jednocześnie bardzo słabe jest przełożenie pomiędzy zapisami ogólnymi i strefowymi a ustaleniami szczegółowymi, które zawierają bardzo ograniczony zakres wytycznych na temat kształtowania nowych obiektów. Określają one ich wysokość (do dwóch kondygnacji i do 9 m wysokości kalenicy), posadowienie parteru (do 0,8 m powyżej terenu) oraz nachylenie połaci dachowych (pod kątem 60–100%). W obrębie tych wytycznych mieszczą się wprawdzie cechy tradycyjnej architektury regionalnej, ale zakres możliwości jest na tyle duży, że pozwala także na budowę obiektów zupełnie od niej różnych (ryciny 1 i 2). Narzucone przez plan cechy zabudowy są więc zbyt ogólne i zdecydowanie niewystarczające, jeśli chodzi o skalę i formę. Brak jest zupełnie odniesienia do kolorystyki, materiałów budowlanych, rodzaju ogrodzeń i cech architektury, które mogłyby zapewnić spójny i harmonijny charakter zabudowy.

W latach 2004–2011 w gminie Godziszów wydano 137 pozwoleń na budowę, z czego 74 na budynki mieszkalne, 56 na budynki gospodarcze oraz siedem na inne obiekty. Zdecydowana większość nowo powstałej zabudowy spełnia wytyczne zawarte w ustaleniach szczegółowych planu. Wyjątkiem może być wysokość posadowienia parteru, która w kilku przypadkach przekracza maksymalną dopuszczalną wartość 0,8 m. Pomimo to żaden z nowych obiektów nie spełnia wymogów ustaleń ogólnych i strefowych, zakładających kontynuację tradycyjnych cech architektury regionalnej.

Ryc. 1. Nowy dom w konfrontacji z tradycyjną zabudową wsi Piłatka (fot. M. Bielak)

Forma nowych budynków mieszkalnych zbliżona jest najczęściej do sześcianu, a wysokością co najmniej dwukrotnie przewyższają one zabudowę tradycyjną (rycina 2). Nową zabudowę trudno również określić jako spójną czy harmonijną. Zarówno kształt, jak i kąt nachylenia dachu są bardzo zróżnicowane, mimo że spełniają wytyczne zawarte w planie. Brak również jakiegokolwiek ujednoczenia stosowanych materiałów i kolorystyki budynków. Podobnie jest w przypadku

Ryc. 2. Nowy budynek powstały zgodnie z zapisami planu dotyczącymi gabarytów i formy zabudowy. Wieś Godziszów (fot. M. Bielak)

nowych ogrodzeń, które coraz częściej zaczynają przybierać formę betonowych płotów i murów izolujących teren zagrody od otoczenia.

4. Zasada niepierwszoplanowości podczas wprowadzania nowych elementów do krajobrazu wiejskiego, zachowanie tradycyjnych dominant krajobrazowych (Cymerman i in. 1992, Zobolewicz 1998, Borcz 2005, Barełkowski 2006, Żarska 2011).

W omawianym planie miejscowym brak jest odniesień do tego zagadnienia. Jedyne „obowiązek utrzymania regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych” w pewnym stopniu nawiązuje do tej zasady. Nie ma on jednak żadnego przełożenia na ustalenia szczegółowe.

W związku z tym nowa zabudowa bardzo często staje się we wsi elementem dominującym (rycina 2). Wynika to zarówno z gabarytów obiektów, jak i z ich kolorystyki, zróżnicowanej formy architektonicznej, braku zieleni wysokiej czy w końcu z położenia poza dotychczasowym zasięgiem zabudowy. Takie kształtowanie zabudowy spowodowało osłabienie roli tradycyjnych dominant krajobrazowych oraz powstanie nadmiernej ilości subdominant, pogłębiających odczucia estetycznego chaosu.

5. Ochrona zachowanych obiektów zabytkowych, w tym małej architektury, wraz z ich otoczeniem oraz przywracanie im utraconych wartości historycznych, architektonicznych i krajobrazowych (Zobolewicz 1998, Dąbrowska-Budziło 2001, Fortuna-Antoszkiewicz, Kmicic 2007).

W planie zostały wyznaczone strefy ścisłej i pośredniej ochrony konserwatorskiej oraz strefy obserwacji archeologicznej i stanowiska archeologiczne. Przepisy odnoszące się do tych terenów wynikają z przepisów odrębnych. Wyjątkiem jest strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmująca dobra kultury figurujące w ewidencji gminy. W tym wypadku plan miejscowy jest głównym narzędziem ich ochrony. Strefą tą objęto wszystkie ważniejsze obiekty sakralne na terenie gminy, w tym kościół parafialny, plebanię i 11 przydrożnych kapliczek. Ustalenia dotyczące tych obiektów zapewniają „ochronę ich historycznej formy, a w przypadku wprowadzanych zmian muszą uwzględniać wartości kulturowe tych obiektów i przyczyniać się do ich zachowania”. Niestety, wszystkie wyznaczone w planie strefy dotyczą wyłącznie obiektów i nie odnoszą się w żaden sposób do ich otoczenia.

W przypadku kilku kapliczek taki zakres ochrony spowodował znaczące obniżenie ich walorów krajobrazowych poprzez zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia, bez nawiązania do zabytkowej architektury i wymogów jej właściwego wyeksponowania (ryciny 3 i 4). Przede wszystkim zostały tam zlikwidowane tradycyjne formy zieleni, które zastąpiono niskim skalniakiem lub nasadzeniami żywotnika zachodniego. W sąsiedztwo kapliczek wprowadzona została także nowa, wysoka zabudowa. Jednocześnie nieliczne są działania zmierzające do przywrócenia tym obiektom ich dawnej wartości.

Ryc. 3 i 4. Przykłady różnego zagospodarowania otoczenia dwóch kapliczek we wsiach Zdziłowice i Piłatka (fot. M. Bielak)

6. Komponowanie zieleni wiejskiej w oparciu o rodzime gatunki roślin, z utrzymaniem dominacji zieleni wysokiej nad zabudową. Utrzymanie i przywracanie tradycyjnych form zieleni wiejskiej, w tym ogródków przydomowych (Bogdanowski 1976, Borcz 2005, Niedźwieicka-Filipiak 2005, Cała, Orzechowska 2007, Majdecka-Strzeżek 2009, Mitkowska 2009, Pietrzak, Aniel 2009).

Tematyka zieleni towarzyszącej zabudowie wiejskiej została przedstawiona w analizowanym dokumencie w wąskim zakresie. Zarówno w ustaleniach strefowych (strefa ochrony krajobrazu kulturowego), jak i szczegółowych pełni ona niemal wyłącznie funkcję izolacyjną, a jej rola ogranicza się do ukrywania obiektów dysharmonijnych i rozdzielania terenów o odmiennym sposobie zagospodarowania. W planie brak jest wytycznych odnoszących się do komponowania zieleni wysokiej i ogródków przydomowych. Nie wskazano również cennych fragmentów zieleni wysokiej, które powinny podlegać ochronie.

Pod ochronę wzięto natomiast rozległe nawsia obejmujące dna dolin w dwóch największych wsiach gminy. Znajdują się one w granicach ekologicznego systemu gminy, gdzie obowiązuje „zasada wyprowadzania zabudowy z dolin rzecznych” oraz „wzmacniania bioróżnorodności (...) poprzez odtwarzanie roślinności dolinnej: pojedynczych drzew, kęp roślinności, zalesień wybranych fragmentów”. W ustaleniach szczegółowych przeznacza się te tereny pod użytki zielone oraz zielen parkową. Duża część nawsia (zwłaszcza we wsi Zdziłowice) przeznaczona

jest jednak również pod usługi, a nawet tereny aktywności gospodarczej, co stoi w sprzeczności z przytoczonym postulatem wyprowadzania zabudowy z dolin należących do systemu ekologicznego gminy.

Ograniczenie zapisów dotyczących zieleni wiejskiej właściwie wyłącznie do zieleni izolacyjnej i parkowej (jeden projektowany park gminny) przyczyniło się do zaniku tradycyjnej zieleni wysokiej towarzyszącej zabudowie. Zachowała się ona niemal wyłącznie w obrębie siedlisk ze starą zabudową, a w większej ilości występuje jedynie we wsi Kawęczyn. Podobna sytuacja dotyczy również tradycyjnych przedogródków, które w nowej zabudowie zostały zastąpione niemal całkowicie przez nisko przystrzyżone trawniki z krzewami i drzewami iglastymi (rycina 1).

Nie lepiej przedstawia się jednak sytuacja przewidzianej w planie miejscowym zieleni izolacyjnej. Przykładem może być zakład produkcyjny we wsi Andrzejów, gdzie zieleni izolacyjna nie została wprowadzona, choć sam zakład istnieje od kilku lat. Świadczy to o braku konsekwencji w egzekwowaniu zapisów planu.

Z pewnością jednym z bardziej niepokojących zjawisk jest zabudowa tzw. nawsia stanowiącego m.in. centralną część wsi Zdziłowice. Na obszarze tym, oprócz wspomnianej już zabudowy mieszkaniowej, przewidziano liczne obiekty usługowe, które w planie zostały określone jako „usługi w zieleni”. Aktualnie, po dziewięciu latach od uchwalenia planu miejscowego na terenach tych dominuje zabudowa kubaturowa, ciągi komunikacyjne oraz zieleni niska. Zieleni wysoką i średnią reprezentują w zdecydowanej większości rzędy krzewów iglastych. „Zielony” charakter tych obszarów pozostaje więc kolejnym niezrealizowanym postulatem planu. Paradoksalnie rzeczywistymi „usługami w zieleni” są natomiast inne (starsze) obiekty usługowe, które w planie nie zostały w ten sposób określone.

7. Zagospodarowanie najważniejszych wiejskich przestrzeni publicznych w sposób podkreślający ich funkcję i rangę w przestrzeni wsi (Górnisiewicz 1999, Niedźwiecka-Filipiak 2005, Górka 2010, Loeger 2011).

W planie miejscowym gminy Godziszów nie zostały wyznaczone żadne przestrzenie publiczne, mimo że w każdej z miejscowości można wskazać przynajmniej jedno miejsce pełniące taką funkcję. Brak więc również jakichkolwiek wskazań dotyczących tego typu obszarów. W ustaleniach szczegółowych miejsca te przeznaczone są głównie pod usługi, a także pod zabudowę zagrodową, zieleni parkową i tereny rolnicze. Ogólnie dla wszystkich terenów o funkcji usługowej zapisano jedynie konieczność „obsadzania ich zielenią izolacyjną i zapewnienia miejsc parkingowych”. Zgodnie z tym główne przestrzenie publiczne powinny być odizolowane od reszty wsi, a dla ich funkcjonowania ważne jest jedynie zapewnienie miejsca postoju, bez konieczności tworzenia przestrzeni dla pieszych, wiejskich placów, skwerów itp.

W konsekwencji zagospodarowanie najważniejszych wspólnych przestrzeni wiejskich jest na bardzo niskim poziomie. Wprawdzie nie zostały one odizolowane od otoczenia przez pasy zieleni, lecz wprowadzono tu liczne i zróżnicowane ogrodzenia. Na podstawie analizy cech krajobrazu kluczowych miejsc w życiu społecznym wsi można stwierdzić, że w przeważającej części składają się one

z pojedynczych wyremontowanych i zadbanych budynków otoczonych przez zaniedbane, utwardzone powierzchnie, nieposiadające żadnych elementów zagospodarowania typowych dla przestrzeni publicznych, z bardzo ograniczonym udziałem zieleni (zwłaszcza wysokiej lub średniej).

Znaczne rozmiary głównych budynków powodują, że miejsca te zdecydowanie wyróżniają się na tle wsi, jednak formy architektoniczne, a także brak wysokiej jakości przestrzeni sprzyjającej spotkaniom powodują, że nie są to przestrzenie podnoszące walory krajobrazowe. Wyjątkiem są dwa skwery wiejskie (w Godziszowie i Zdziłowicach) z alejkami, ławkami, altanami oraz kameralnym oświetleniem i zadbaną zielenią niską. Estetyka tych miejsc poprzez niektóre elementy nawiązuje do architektury tradycyjnej, a jednocześnie dobrze wpisuje się w otoczenie typowej zabudowy lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Paradoksalnie więc wymagania dotyczące kontynuacji cech zabudowy regionalnej nie są realizowane tam, gdzie zakładał to plan (zabudowa mieszkaniowa), ale w miejscach, których zagospodarowania w planie miejscowym nie przewidywano.

8. Ograniczenie rozprzestrzeniania się w krajobrazie elementów destrukcyjnych, takich jak szyldy, reklamy, banery, nadmiar ozdób i detalu architektonicznego, nieestetyczne elementy infrastruktury technicznej (Bogdanowski 1976, Fortuna-Antoszkiewicz, Kmicic 2007, Chilnik 2008, Chylińska 2008, Chmielewski 2012).

Jedynym zapisem odnoszącym się do tego zagadnienia są ustalenia w sprawie strefy ochrony krajobrazu kulturowego, gdzie mowa jest m.in. o „otaczaniu zielenią wysoką obiektów dysharmonijnych” oraz o „ograniczeniu napowietrznych linii energetycznych i telekomunikacyjnych (...) w otoczeniu obiektów i zespołów zabytkowych”.

Mimo tak ograniczonych zapisów planistycznych gmina Godziszów jest w bardzo niewielkim stopniu „zaśmiecona” elementami destrukcyjnymi. Wynika to raczej z niewielkiej liczby nośników, niż z ich wysokiej jakości. Przeważają tu ogłoszenia i reklamy przyklejane na szybach obiektów usługowych. Pojawiają się jednak również pojedyncze reklamy wolnostojące. Stosunkowo niewielkie natężenie tego zjawiska może wynikać z rolniczego charakteru gminy, niskiego poziomu rozwoju gospodarczego oraz peryferyjnego położenia. Brak odpowiednich zapisów planistycznych może jednak w niedalekiej przyszłości doprowadzić do wzrostu liczby elementów destrukcyjnych.

Wnioski

Zaletą analizowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest fakt, że został on sporządzony dla całej gminy, dzięki czemu zapewnia spójny rozkład różnych form użytkowania ziemi, a przede wszystkim skutecznie powstrzymuje rozpraszanie zabudowy. Zastosowanie restrykcyjnych zapisów ograniczających wkraczanie zabudowy na tereny o funkcji rolniczej zapewniło utrzymanie wysokich walorów krajobrazu rolniczego w skali całego obszaru.

Konsekwencją objęcia planem całej gminy jest jednak duża ogólność jego zapisów. Powierzchnie przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową są zbyt rozległe, a plan nie określa obowiązującej lub nieprzekraczalnej linii zabudowy. Brak jest również odniesienia do takich zagadnień, jak: rodzaj materiałów budowlanych, kolorystyka budowlanej, rodzaj ogrodzeń, dominanty krajobrazowe, przestrzenie publiczne, elementy degradujące krajobraz (szyldy, banery, reklamy). Bardzo ogólnie potraktowano również kształtowanie zieleni wiejskiej, ograniczając je do zapisów związanych z parkami i zielenią izolacyjną. Spowodowało to znaczną swobodę w zagospodarowywaniu przestrzeni, której konsekwencją jest degradacja walorów krajobrazowych.

Spośród wymienionych zasad ochrony i kształtowania krajobrazu osiedli wiejskich plan miejscowy gminy Godziszów odnosi się wyraźnie do pięciu z ośmiu zagadnień. Uwzględnia je jednak niemal wyłącznie na poziomie zapisów ogólnych i strefowych, które nie mają przełożenia na ustalenia szczegółowe. Wywołuje to brak spójności, często wręcz sprzeczności pomiędzy ustaleniami ogólnymi i strefowymi a ustaleniami szczegółowymi. Przede wszystkim przyczynia się do pominięcia zagadnień krajobrazowych w zapisach szczegółowych, które są podstawą realnego zagospodarowania terenu gminy. Zagadnienia te są więc w planie obecne, choć – w majestacie prawa – pozostają niezrealizowane.

W planie znajdują się zapisy szczegółowe, które nie są respektowane. Dotyczy to przede wszystkim „mniej ważnych” elementów zagospodarowania, takich jak zieleń towarzysząca zabudowie (tzw. usługi w zieleni), zieleń izolacyjna i zbiorniki wodne. Niestety to właśnie te elementy (często zdegradowane) mają kluczowy wpływ na walory krajobrazowe osiedli wiejskich.

Analizowany plan w dużej mierze prezentuje punktowe podejście do zagospodarowania działek lub obiektów, wyrażone m.in. w zapisach dotyczących nowej zabudowy czy obiektów zabytkowych. Brak jest w nim odniesień do otoczenia obiektów, czyli kompleksowego kształtowania krajobrazu kulturowego wsi czy zespołów zabudowy. Konsekwencją takiego podejścia oraz ogólnych w swej treści zapisów planistycznych są częste kontrasty wizualne i brak spójności krajobrazowej jednostek osadniczych.

Literatura

- Barełkowski R., 2006, „Integracja zamierzeń planistycznych i projektowych w kreacji przestrzeni wiejskiej, aspekty metodyczne i praktyczne”, w: W. Czarnecki, D. Karolczuk (red.), *Odnowa polskiej wsi*, Białystok: Wydawnictwo Politechniki Białostockiej.
- Bogdanowski J., 1976, *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Borczyński Z., 2005, „Zmiany w krajobrazie wsi na przełomie XX i XXI wieku”, *Architektura Krajobrazu. Studia i Prezentacje*, nr 1–2, s. 4–9.
- Cała A., Orzechowska I., 2007, „Rola ogrodu przydomowego w kształtowaniu wizerunku wsi”, w: B.J. Gawryszewska, K. Herman (red.), *Ogród za oknem. Współczesny ogród przydomowy w teorii architektury krajobrazu*, Warszawa: Wydawnictwo Ideografia, s. 42–45.

- Chilnik P., 2008, *Aby na wsi było lepiej*, Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Wspomagania Wsi, s. 9–74.
- Chmielewski T.J., 2001, *Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Przekształcenia struktury ekologicznej krajobrazu i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego*, Monografie Komitetu Inżynierii Środowiska PAN, nr 4, Lublin: KIS PAN.
- Chmielewski T.J., 2012, *Systemy krajobrazowe. Struktura – funkcjonowanie – planowanie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chylińska D., 2008, „Harmonia i autentyzm krajobrazu widzianego a wykorzystanie architektury regionalnej i jej cech w turystyce” w: A. Zaręba, D. Chylińska (red.), *Studia krajobrazowe jako podstawa właściwego gospodarowania przestrzenią*, Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Cymerman R., Falkowski J., Hopfer A., 1992, *Krajobrazy wiejskie: klasyfikacja i kształtowanie*, Olsztyn: Wydawnictwo AR-T, s. 116.
- Dąbrowska-Budziło K., 2001, „Walory widokowe krajobrazu”, K. Pawłowska (red.), *Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne*, Kraków: Politechnika Krakowska, s. 239–249.
- Fortuna-Antoszkiewicz B., Kimic K., 2007, „Miejsce kapliczek i przydrożnych krzyży w krajobrazie terenów wiejskich Mazowsza”, *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, t. 6, s. 35–47.
- Górka A., 2010, „Przestrzeń publiczna osiedla wiejskiego”, w: P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek (red.), *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*, Gdańsk: Wydawnictwo Urbanista.
- Górniewicz B., 1999, *Uwagi na temat zasad kształtowania architektury wiejskiej*, Kraków: Politechnika Krakowska.
- Kachniarz T., 1990, „Współczesna architektura wsi”, *Człowiek i Środowisko*, t. 14, nr 2, s. 311–329.
- Kamiński Z.J., 2008, *Współczesne planowanie wsi w Polsce – zagadnienia ruralisty*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Kondracki J. 1994, *Geografia Polski: mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowicki M., 2005, „Wieś przyszłości – próba określenia jej kształtu planistyczno-przestrzennego i architektonicznego”, w: J. Wilkin (red.), *Polska wieś 2025 – wizja rozwoju. Fundusz współpracy*, Warszawa: Fundusz Współpracy, s. 199–209.
- Kożan A., Balcerek K., 2005, „Zasady kształtowania przestrzeni wiejskich – rozważania o wartościach wymiernych i kulturowych”, *Architektura krajobrazu. Studia i prezentacje*, nr 1–2, s. 90–96.
- Kupidura A., Łuczewski M., Kupidura P., 2011, *Wartość krajobrazu. Rozwój przestrzeni obszarów wiejskich*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Loeger R., 2011, „Przestrzeń publiczna – życie poza budynkiem”, *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Architektura i Urbanistyka*, z. 23, s. 15–19.
- Mazurski K.R., 2008, „Problemy ochrony krajobrazu w gospodarce przestrzennej”, w: A. Zaręba, D. Chylińska (red.), *Studia krajobrazowe jako podstawa właściwego gospodarowania przestrzenią*, Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Majdecka-Strzeżek A., 2009, „Kształtowanie i ochrona krajobrazu miejscowości z uwzględnieniem specyfiki regionalnej dla potrzeb turystyki”, *Nauka, Przyroda, Technologie*, t. 3, z. 1, s. 21–22.

- Mitkowska A., 2009, „Ogród przydomowy jako odzwierciedlenie tradycji miejsca”, w: B.J. Gawryszewska, B. Rothimel (red.), *Ogród za oknem. W poszukiwaniu formy*, Warszawa: Wydawnictwo Sztuka Ogródu Sztuka Krajobrazu, s. 67–78.
- Myczkowski Z., 2003, *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*, monografia 285, Kraków: Politechnika Krakowska, wyd. II.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego.
- Niedźwiecka-Filipiak, 2005, „Przemiany wizerunku wsi opolskiej pod wpływem odnowy wsi”, *Architektura Krajobrazu. Studia i Prezentacje*, nr 1–2, s. 18–26.
- Pietrzak M., Angiel M., 2009, „Tradycyjny ogród wiejski w krajobrazie Pogórzy Karpackich”, w: B.J. Gawryszewska, B. Rothimel (red.), *Ogród za oknem. W poszukiwaniu formy*, Warszawa: Wydawnictwo Sztuka Ogródu Sztuka Krajobrazu, s. 67–78.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego*, Lublin, 2002.
- Podciborski T., Jędrzejewska K., 2011, „Ocena stanu ładu przestrzennego terenów zabudowy wsi warmińskiej”, *Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum*, t. 10, nr 4, s. 63–80.
- Raszeja E., 2005, „W poszukiwaniu ładu i autentyczności. Refleksje na temat kształtowania krajobrazu i architektury polskiej wsi”, w: J. Wilkin (red.), *Polska wieś 2025 – wizja rozwoju*, Warszawa: Fundusz Współpracy, s. 191–197.
- Soszyński D., 2012, „Ochrona i kształtowanie krajobrazu wzniesień Pagórów Chełmskich w świetle gminnych dokumentów planistycznych”, *Człowiek i Środowisko*, t. 34, nr 3–4, s. 51–66.
- Tarajko-Kowalska J., 2008, „Projektowanie koloru zespołów architektoniczno-krajobrazowych, jako integralny składnik zarządzania krajobrazem kulturowym wsi polskiej”, w: *Zarządzanie krajobrazem kulturowym*, Sosnowiec: Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, s. 267–273.
- Tarajko-Kowalska J., 2009, „W poszukiwaniu inspiracji – kolor w tradycyjnej architekturze wsi polskiej”, *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, nr 12, s. 58–66.
- Uchwała nr II/71/03 Rady Gminy Godziszów z 30 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Godziszów.
- Uchwała nr XXIX/180/09 Rady Gminy Godziszów z 30 października 2009 r. w sprawie uchwalenia zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Godziszów.
- Zimnicka A., 2007, „Jakość przestrzeni – jakość życia. ULAR 3. Odnowa krajobrazu miejskiego. Bramy i granice miasta”, *Materiały międzynarodowej konferencji naukowej Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej*, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Zobolewicz J., 1998, „Metodyka opracowań studialnych dotyczących zasobów kulturowo-krajobrazowych dla potrzeb planów ochrony obszarów parków krajobrazowych na przykładzie Górnieniecko-Lidzbarskiego P.K.”, w: Z. Jabłoński, W. Tomaszewski (red.), *Ochrona wartości przyrodniczych i kulturowych – metodyka opracowań studialnych*. Toruń: Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego.
- Żarska B., 2011, *Ochrona krajobrazu*, Warszawa: Wydawnictwo SGGW.